ביכולתם להציל חיים

הגיעה השעה להכיר בצורך לתת תמורה כלכלית הולמת לתורמי איברים

מאת שמואל ילינק

אין חוק בישראל האוסר מסחר באיברי האדם או מתן תמורה כלכלית למוכנים לתרום את איבריהם, וטוב שכך. בחוזר מנכ"ל משרד הבריאות יש הוראות האוסרות על רופאים ובתי חולים לבצע השתלות "מסחריות" וגם מגבילות את היקף הרשאים לתרום איברים. ספק אם הוראות אלה בנות תוקף, ואינן חורגות מסמכות. עם זאת, כל ישראלי יודע מה הדרך לבצע השתלה בתשלום מלא, והמערכת הממסדית שמבקרת תופעה זו גם נהנית מכך שכן התור מתקצר והתקציב נחסך.

העלות הישירה של הטיפול הרפואי בחולה המחובר לדיאליזה, לפי נתוני קופות החולים ומבקרת המדינה בדו"ח מס 47', מגיעה לכדי 80,000-60,000 דולר ואף יותר – זו רק העלות השנתית הישירה, שאינה כוללת טיפול המערכת הסוציאלית בחולה ולא את העובדה שבמקרים רבים הוא אינו מסוגל לעבוד שלעתים גם מקבל קצבה כלשהי.

האם לא יהיה זה נכון, ראוי ואף צודק לאפשר רכישת כליה בתשלום מלא, וכך, פרט להצלת חיים ודאית, לחסוך כסף רב? מתן תמורה כלכלית על כליה להשתלה יחסוך למערכת שנים של דיאליזה, תרופות, תשלום קצבאות ואי־תפקוד. ייחסך כסף רב אף לאחר התשלום לתורם.

ברצוני להציג מודל, שהחברה בכלל ומערכת המשפט בפרט יכולות ליצור כדי לאפשר לכל המעוניין למכור, לרכוש, לקבל או לתת תמורה

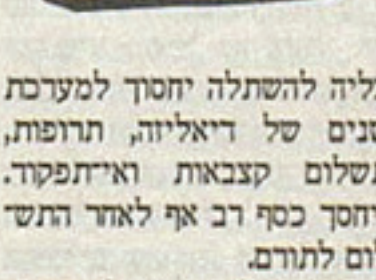

עלות הטיפול בחולה המחובר לדיאליזה היא כ-80,000 דולר בשנה

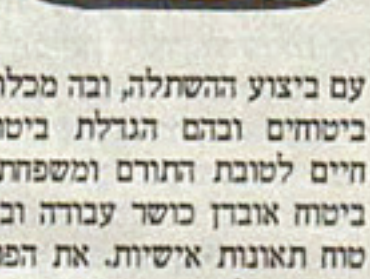

מודל זה מבוסס על הנחות יסוד, שהראשונה בהן – כסף. הוא המניע הכלכלי המודרני בעל העוצמה הרבה ביותר; רק הכבוד מתחרה בו לעתים, ללא הצלחה יתרה. אין ספק, שמתן תמורה כלכלית מכוברת יגדיל את מספר המוכנים לתרום את איבריהם להשתלה, בין מן החי ובין מן המת, ואין הכוונה לתשלום ישיר, אלא גם להסדרים שונים של ביטוח, מיסוי או קצבאות.

ההנחה השנייה – קיים רצון וניסיון מתמיד לרפואה שוויונית ומושקעים תקציבי ענק כדי לאפשר לכל הנזקק קבלת טיפול רפואי ברמה הגבוהה ביותר הניתנת, אך אין זה סוד שהרפואה הפרטית משגשגת. מתן תמורה כלכלית הולמת לרכישת איברים באמצעות גוף רשמי כמו "המרכז הלאומי להשתלות" וריכוז האיברים במרכז ארצי או אזורי לצורך חלוקה לפי קריטריונים קבועים מראש יגבירו את השוויון. מה גם, שאף כיום החלטות רבות בעניין תקציבים פירושן החלטות בעניין חיים או מוות, כגון רכישת נשק או אמצעי מיגון ועוד.

ההנחה השלישית היא – זכות האדם לפרטיות, המקנה לו את הרשות להחליט בקשר לגופו החלטות גורליות שרשויות החוק מכבדות ומאשרות. כך יכול אדם לצוות, בעודו בחיים, כיצד ינהגו בו ובגופו במקרה של מחלה סופנית קשה. עניינים אלה כבר קיבלו אישור ואכיפה של בתי המשפט בארץ ובעולם.

אם כך פני הדברים, מה עמדתה המוסרית של החברה לאסור על אדם, אשר לו בלבד הזכות על גופו, למכור או לתרום בתמורה כלכלית איבר מאיבריו להשתלה, כשהחוק אף מכיר בכך בתחומים קרובים כגון תרומת דם המזכה את התרם בביטוח דם לשנה, פונדקאות לפי חוק, שיש בה מאפיינים רבים של מסחר ותמורה, ואף הליכי אימוץ שונים לפי התקנות האחרונות. הכל שאלה של הסתגלות ומונחים מתאימים.

אלטרואיזם, יאמרו החולקים, הוא הפתרון הראוי. רק המתנדבים לתרום את איבריהם יוכרו ויכובדו. אך לפי הנתונים אין בכך די. הזקוקים לאיברים ממתינים, ודינם נגזר. מחקרים ומאמרים שפורסמו באחרונה גורסים, כי התרומה האלטרואיסטית אינה אלא תולדה של לחץ סביבתי בתוך המשפחה או בסביבתה, והכל בניגוד גמור

לרצון התורם. עם זאת, יש לזכור את יחס החברה כשהיא זקוקה למתנדבים ביחידות מסר כנות או בעבודות מיוחדות כגון היחידות המיוחדות של המשטרה, משמר הגבול ומשרתי צבא קבע במקומות מסוכנים. האם החברה אינה מציעה למי שמוכנים לסכן את חייהם פיתויים בדמות שכר גבוה יותר ותמורה בשירות העם, או את מי ש"מסרו" את איבריהם ונותרו נכים עקב שירות צבאי או לאומי? בכל אשר נפנה החברה מפצה את הנכים בכסף בלבד. מה איפוא ההבדל העקרוני לעניין נגו? האם אין זו צביעות מסורתית?

ההלכה היהודית והרבנים לא יאפשרו זאת, יאמרו אחרים, אך דווקא להם מזומנת הפתעה. עמדת ההלכה היא, כי יש לעשות הכל להצלת נפשות, ובכלל זה מתן תמורה כספית לתורם החי; והמתווך אף זוכה לברכה.

האם החברה אינה מציעה למי שמוכנים לסכן את חייהם פיתויים בדמות שכר גבוה? האם אין החברה מפצה בכסף את אלה שמסרו את נפשם בשירות העם, או את מי ש"מסרו" את איבריהם ונותרו נכים עקב שירות צבאי או לאומי?

הגיעה השעה להכיר בצורך לתת תמורה כלכלית הולמת לתורמים איברים להשתלה. המודל, בתמצות, הוא כדלקמן:

1. יש לאפשר קנייה ומכירה של איברים להשתלה מן החי ואף מן המת מתוך רשימת איברים שתיקבע, ובלבד שלא יהיו אלה איברים שיש בהוצאתם סכנת חיים ודאית.

2. יש לאפשר רכישה וקנייה על ידי גוף רשמי, כגון "המרכז הלאומי להשתלות" או גופים אזוריים שתקציבם יבוא מתקציב מערכת הבריאות. החלוקה תיעשה כפי שהיא נעשית היום, לפי קריטריונים קבועים מראש (וללא כל תשלום כספי של המקבל). בחיסכון שיצטבר תשתמש המערכת לצרכיה.

3. יש לשקול לצורך עידוד התרומה קצבה קבועה שישלם המוסד לביטוח לאומי לכל מי שיתרום איבר להשתלה. גובה הקצבה יהיה לפי סוג האיבר, ותשלומה לא יהיה מותנה בנכות או במצב בריאות.

4. יש לקבוע בדין כיסוי כל ההוצאות הרפואיות של התורם ומתן ביטוח רפואי מלא לו ולמשפחתו, ובכלל זה פטור ממס בריאות והבטחת טיפול רפואי ברמה הגבוהה ביותר.

5. יש לפטור במפורש מכל מיסוי, תשלום או תמורה כלכלית שתתקבל כנגד מכירת או תרומת איבר להשתלה. יש לשקול מערכת עידוד בחוקי המס, כגון זיכוי חודשי או שנתי קבוע לתקופה קצובה או לכל החיים.

6. אפשר להציע הסדרים חברתיים, ובהם מענק כספי חד פעמי לכל תורם, שכמוהו כתשלום בעבור המכירה, מתן זכויות יתר וזכויות קדימה שונות, לרבות חובת העסקה בדומה לנעשה עם חיילים משוחררים.

7. יש ליצור מערכת ביטוח חיים, שתיכנס לתוקף אוטומטית

עם ביצוע ההשתלה, ובה מכלול ביטוחים ובהם הגדלת ביטוח חיים לטובת התורם ומשפחתו, ביטוח אובדן כושר עבודה וביטוח תאונות אישיות. את הפרמיות תשלם המדינה, או הגורם הרשמי שירכוש את האיבר מן התורם.

8. אפשר ליצור מערכת מיוחדת של תשלומי פנסיה לתורם.

9. יש להסדיר הסדרים משפטיים מפורשים למי שתורם איבר לטובת אחר שנפגע בתאונה. כך, המזיק יצטרך לשלם לתורם את הטבת הנזק, ואילו התורם ייחשב כבעל זכות תביעה כנגד המזיק וחברת הביטוח בגין הטבת הנזק על ידי תרומת האיבר.

10. יש לתת את הדעת גם על שימוש באיברי מתים, אם באמצעות מערכת עידוד לאדם בהיותו בחיים כדי שיתרום את איבריו לאחר פטירה, מתן תמריה ליורשים ולמשפחה כנגד הסכמה לשימוש באיברי בן המשפחה באמצעות מענק כספי למשפחה, או הגדלת תשלומי קצבה כגון הכפלת קצבת שאירים וכדומה.

אין המקום מספיק למתן תשובות לכל ביקורת, שהמרכזית בהן תהיה כי "העניים ישמשו חלקי חילוף לעשירים". מצב העניים לא ישתפר אם נפקיר לגורלם את הנזקקים להשתלות. אם יגדל היצע איברים בצורה ממוסדת, ברפואה הציבורית השוויונית, ישתפר מצב חסרי היכולת הנזקקים להשתלות.

בשעה שמדברים על עקרונות נעלים וחשובים, שלעתים נדמים כ"סלון־אתיקה", יש לזכור את הפרט שחייו תלויים לו מנגד.

עו"ד ילינק הוא מרצה בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית וחוקר בכיר בנושא